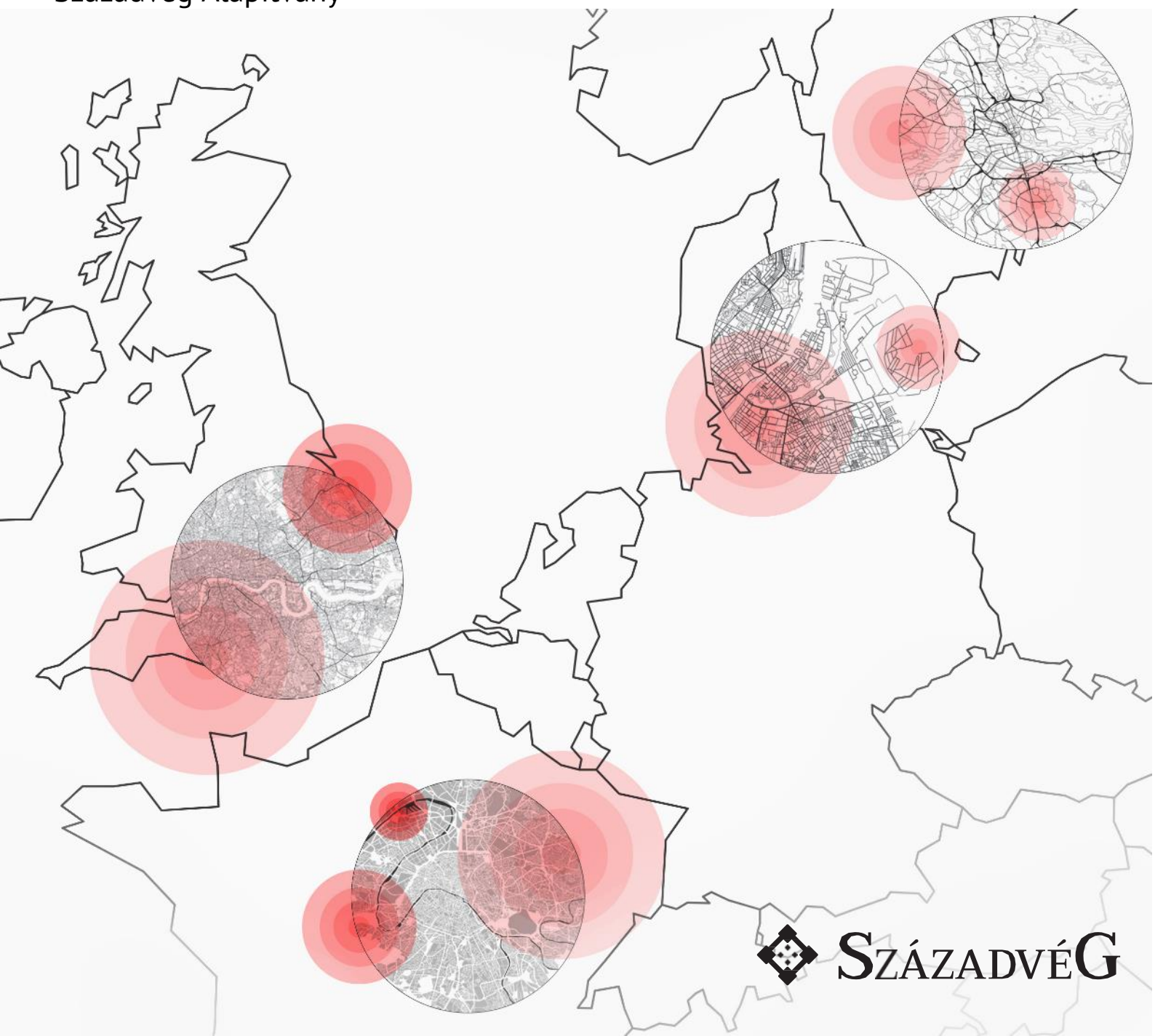

A migráció mint városi jelenség

Dinamika és következmények

2024. február 15.

Századvég Alapítvány

SZÁZADVÉG

Az elmúlt ötven évben a migrációt többnyire úgy definiálták, mint a fejlődő világból a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) tagországaiba, különösen Nyugat-Európába és Észak-Amerikába irányuló népességmozgást. A Pew Research Center legfrissebb (2022. decemberi) adatai szerint 86,7 millió nemzetközi migráns választja végső célállomásként Európát, így Európa a migráció első számú célpontja a világon. Az Egyesült Államokban 2020-ban több mint 51 millió bevándorlót regisztráltak, a rangsor második helyén Németország (15,8 millió) áll.¹ Európa első iparosodott országának, az Egyesült Királyságnak a miniszterelnöke jelenleg az indiai származású Rishi Sunak. Skóciának, Európa egyik legiparosodottabb országának pakisztáni származású miniszterelnöke van (Humza Yousaf), és Sadiq Khan, London – a legnagyobb európai metropolisz – polgármestere szintén pakisztáni származású.

A kontinenseken átívelő migrációs mozgással párhuzamosan a 19. század óta tartó iparosodás miatt a vidéki területekről a városokba történő migráció tendenciája világszerte az egyes országokon belül is megfigyelhető. Az embereket a szolgáltatások (egészségügy, oktatás, közlekedés), valamint az iparosodás nyújtotta munkalehetőségekből származó potenciális anyagi haszon vonzza a városokba.² Mivel az iparosodás, az erős szolgáltatási szektor és a közlekedési infrastruktúra együtt jár a nyugati urbanizációval, és a városok biztosítják a betelepülés feltételeit, így a migráció nagyrészt városi jelenség – bár lehetnek kivételek. A migránsok többségét a nagyvárosi területek vonzzák, melynek egyaránt vannak belátható és kiszámíthatatlan következményei a fogadó országok számára. A nyugati nagyvárosok azon területei, amelyek hagyományosan az alsó középosztálynak, illetve a munkásrétegeknek adtak otthont, az elmúlt évtizedek során a migránsok „belépőzónái” lettek; olyan határokon átívelő terek, amelyek lehetővé tették a bevándorló lakosság egy része számára, hogy szokásaikat és életmódjukat importálják. A fogadó országok részéről a hosszú távú várostervezési és társadalmi integrációra vonatkozó tervek hiánya elősegítette ezen zárt közösségek kialakulását. Az európai iszlámhoz kapcsolódó feszültségek jórészt ebben gyökereznek. Ez a közösséget középpontba helyező élet- és

¹ Key facts about recent trends in global migration

<https://www.pewresearch.org/short-reads/2022/12/16/key-facts-about-recent-trends-in-global-migration/>

² An agent-model to rural-urban migration analysis <https://arxiv.org/pdf/physics/0506021.pdf>

látásmód kihívás elé állítja a polgári társadalmakat és Európa hagyományos értékeinek megőrzését veszélyezteti. A közösség-központúság számos alakot ölt, és ezek nem mindig vallási vonatkozásúak. Jelenthet elszigetelődést a város peremvidékének tereiben, a kultúrában, a társadalomban, vagy a politikában. Az identitás formálásában is megnyilvánul, ilyen például a vallási vagy kulturális termékeket forgalmazó úgynevezett *halal* (az iszlám vallásjog által fogyaszthatónak minősített) árucikkeket forgalmazó kereskedelem, az iszlám magániskolák, mecsetek vagy egyesületek alapítása. A közösségközpontúság gyakran a származási közeg kiterjesztéseként jelenik meg és az iszlamizmus univerzalista szemléletét tükrözi.

A bevándorlás regionális jellege

Európában az 1950-es évektől az 1970-es évekig a vendégmunkások alkották a bevándorlók első hullámát. A magasan iparosodott nyugat-európai országok (Franciaország, Egyesült Királyság, Németország, Belgium, Hollandia, Svédország, Dánia, Norvégia, Ausztria) a második világháború demográfiai veszteségeit követően a bányá-, építő- és gyáriparuk újjáépítése érdekében úgy döntöttek, hogy munkaerő-megállapodásokat kötnek dél-európai (Spanyolország, Törökország, Olaszország, Portugália) országokkal, valamint Törökországgal, Marokkóval és Tunéziával. A migráció tehát – elsősorban gazdasági okokból – az iparhoz köthető, városi jelenség. A migránsok vendégmunkásként kerültek az ipari régiókba, amelyek természetüknél fogva városi környezetben helyezkedtek el. A munkaadóknak szükségük volt a munkásokra, hogy a gyárak, építkezések és bányák közelében legyenek. A tömeges vendégmunkás-toborzást 1974-ben leállították, ám az 1980-as évek végén új vendégmunkásprogramokat indítottak. Ezek a korábbiakkal ellentétben „mikroorientáltak” voltak, azaz konkrét munkahelyek betöltésére összpontosítottak. Igyekeztek odafigyelni az egyes iparágak és régiók munkaerőigényére is, ami tovább erősítette a migráció városi jellegét.³

A migráció második hulláma a családegyesítés volt, amikor a vendégmunkások hozzátartozói, feleségek és a gyermekek telepedtek le Európában. Ebben az összefüggésben a városi migráció szociológiai magyarázatáról kell beszélnünk. Mivel a vendégmunkásokat a gazdaság szerkezetének átalakítása és az ezzel járó társadalmi válság miatt kiszolgáltatott

³ Philip Martin, Guest worker policies for the twenty-first century

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1369183X.1997.9976607>

társadalmi rétegnek tekintették Európában, az európai városok a konszolidáció érdekében támogatták a családtagok csatlakozását. Mivel ezekben a városrészekben egykor az őshonos munkásosztály lakott, ezek a családok jellemzően ott telepedtek le. Annak érdekében, hogy lakhatást biztosítsanak nekik, egyes kormányok új városrészeket is építettek, amelyek – általában tömeges elhelyezést tartva szem előtt – jellegükben eltértek a megszokott normáktól.⁴

A kapcsolati háló – a gazdasági és szociológiai változók mellett – a harmadik összetevője a migráció mint városi jelenség magyarázatának. A családegyesítések 1970-es és 1980-as évekbeli megugrását követően a nyugat-európai nagyvárosokban bevándorlói közösségek kezdtek kialakulni. A bevándorlók későbbi generációi az 1990-es évektől kezdve, különösen azok, akik diákként és illegális bevándorlóként érkeztek, ezekhez a már itt élő közösségekhez fordultak támogatásért. Egy újonnan érkezett bevándorló valószínűleg egy barátjához vagy családtagjához költözik egy túlnyomórészt bevándorlók lakta környékre, ahol kisebb az esélye annak, hogy a rendőrség elfogja (ha illegálisan érkezett), és több lehetősége van arra, hogy ideiglenes és nem legális munkát vállaljon – amelyhez nem szükséges munkavállalási engedély –, valamint megfizethető lakhatást és ételmezt találjon. Ennek eredményeképpen a nagyvárosi központokban tapasztalható összekapcsolódás további lehetőségeket biztosít a munka, a lakhatás és a mobilitás terén és azt is lehetővé teszi, hogy akár az ország más régióiba átköltözhessen.

Az Európába érkező bevándorlók – egyének vagy csoportok – jellemzően azokban a régiókban, városokban, illetve városrészekben telepednek le, ahol a származási helyükről korábban érkezők már otthonra találtak. Az újonnan érkezők számára az ügyintézésrel kapcsolatos bürokratikus eljárások jelentik az első találkozást a befogadó ország jog- és szokásrendjével. Azonban azok a peremvidékek, ahol a migránsok letelepednek, általában már eleve elszegényedett övezetek, elhagyott iparvárosok és ezek külső kerületei⁵, amelyek a központi vagy a helyi önkormányzatok számára nem jelentenek prioritást. Ezek a „peremvidékek” a Nyugat belépési pontjai, olyan tranzitónák, ahol elérhetőnek tűnnek a vágyott lehetőségek és a megélhetés, azonban megvan az elsődleges kapcsolat a származási

⁴ Gideon Bolt & Ronald van Kempen (2002) „Moving Up or Moving Down? Housing Careers of Turks and Moroccans in Utrecht, the Netherlands.” *Housing Studies*, 17:3, 405-406.

⁵ Hall, Suzanne, 2018. „Migrant Margins: The Street Life of Discrimination.” *The Sociological Review*, Special Issue on ‘Streetlife: The Shifting Sociologies of the Street’.
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0038026118771282?journalCode=sora>

régiókkal, amelyeknek törvényei és szokásai itt is érvényesülnek és ez megmutatkozik ezen peremvidékek gazdasági és a társadalmi viszonyaiban is. J. Herbert szavait idézve:

„A migráció többé nem számít lineáris folyamatnak, melyben a migránsok a régeből áttelepülnek az újba. Inkább egy összetett kapcsolatrendszer részei, melyben a betelepülők tovább tevékenykednek mind a származási, mind pedig a fogadó országok gazdasági, társadalmi és politikai életében.”⁶

Ennek következtében nem kell feltétlenül választani a két világ között – ezek határai egyébként is gyakran elmosódnak, és alternatív életformák alakulhatnak ki. Társadalmi hálózatok jönnek létre, s az egyén rendezetlen jogi státusza a „kreativitás” ösztönzőjévé válhat. Ez az önszerveződés ugyanakkor gerjeszti is az elszigetelődést.⁷ A bevándorlás „peremvidéke” egy olyan „marginalizált városi tér, melyben a migránsok marginális, azonban koránt sem jelentéktelen, autonómiára törekvő gazdasági rendszert honosítanak meg”.⁸ Ahol hiányzik az állami infrastruktúra és szolgáltatás, ott adaptív „átmeneti ellátás” zajlik, amely a peremvidékeket egyszerre teszi bizonytalaná és kreatívá.⁹

Közép-Ázsia, a Közel-Kelet és Észak-Afrika még nem városiasodott területei elutasítják a központi kormányzatot, és – Ernest Gellner szavait idézve – a törzsek tagjai „nem ugyanazt a nyelvet beszélik, mint az állam, melyben élnek”.¹⁰ Mivel általában ugyanazokat a családi és törzsi kapcsolatokat tartják fenn, a vidéki területekről származó migránsok tudatosan vagy önkéntelenül dacolnak a befogadó állammal is, valamint azokkal a központosított társadalmi vagy kulturális rendszerekkel, amelyek a modern államigazgatást jellemzik. Ez megfigyelhető egyes migránsközösségek bomlasztó, illetve magukat tudatosan a városról leválasztó hozzáállásában, melyek révén nem hajlandók beilleszkedni a város társadalmába. Ezt példázzák az úgynevezett importált konfliktusok, amikor a származási ország többségi és kisebbségi közösségei európai városokban csapnak össze – például a

⁶ Herbert, Joanna, 2007. *Negotiating Boundaries in The City*. Ashgate, Farnham, 15.

⁷ Collins, Francis L. 2018 „Desire as a Theory for Migration Studies: Temporality, Assemblage and Becoming in the Narratives of Migrants.” *Journal of Ethnic and Migration Studies* 44:6: 964-980.

⁸ Hall 2018. 18.

⁹ Hall 2018. 5.

¹⁰ Gellner, Ernest, 1962. „Patterns of Rural Rebellion in Morocco: Tribes as Minorities.” *European Journal of Sociology* 3 (2): 297-311, 297. Figyelemre méltó az, ahogyan McDougal kimutatja, milyen módon szemlélteti a Boko Haram (Nigéria) és az Iszlám Állam (Szíria és Irak) a vidéki lázadók és a városi központok szembenállását. McDougal, Topher L.

2017. *The Political Economy of Rural-Urban Conflict Predation, Production, and Peripheries*. Oxford University Press, Oxford.

törökök és a kurdok -, illetve amikor két szomszédos ország diaszpóra közössége egy regionális feszültség vagy versengés terepévé teszi a bevándorlási célországot, mint a marokkói-algériai közösségek Franciaországban és Belgiumban. Ez nyilvánul meg akkor is, amikor a város bizonyos részeit egy nem őshonos etnikai vagy vallási közösséghez tartozónak nyilvánítják, és ezért ott idegen szokásokat, szabályokat és hagyományokat vezetnek be.

A peremvidékek fokozatosan határokon átívelő helyekké válnak, amelyeket elfoglalnak a segélyszervezetek, az iszlám iskolák, az iszlám imahelyek, az iszlám viselet stb. Iszlám egyesületek sokaságán keresztül az iszlámizmus sok európai város peremvidékét a *halal* kereskedelem bástyájává tette, ahol a missziós és a politikai tevékenységek célba veszik a társadalom peremén élőket – a migránsokat éppen úgy, ahogyan a helyieket. E kampány előfeltétele az, hogy legyenek intézmények – mecsetek – és különböző egyesületek. A rituálén túl a mai muszlim társadalomban a mecset társadalmi, politikai és gazdasági funkciókat is betölt.¹¹

Európában a muszlim közösségek a helyi szekuláris közegről tudomást sem véve alapították az olyan egyesületeket és mecseteket, melyek gyakran a nemzetiségi hovatartozásra összpontosítanak, és politikai értelmében időnként a származási ország iránt tanúsítanak hűséget, illetve aktív társadalmi, gazdasági és politikai szerepkörökkel felruházott etnikumközi gyülekezőhelyeket biztosítanak.¹² A mecsetek és iszlám egyesületek építésében van egy felekezeti, etnikai alapon tovább rétegző folyamat, mely megerősíti a határon átívelő kötődést és gyengébbé teszi a helyi térhez való csatlakozást. Először épül egy mecset vagy egyesület a muszlimoknak, aztán egy másik a szunnitáknak és a síitáknak, majd egy mecset az észak-afrikai szunnitáknak, aztán a tunéziaiaknak, majd az egyik tunéziai régióból vagy egy afganisztáni provinciából érkezőknek stb. Ez további széttöredezést hoz létre, és a társadalmi kohéziót fenyegeti azzal, hogy szükségszerűen behozza az adott származási országokban lévő feszültségeket, konfliktusokat és törésvonalakat.

¹¹ Fathi, Asghar 1984 The Social and Political Functions of the Mosque in the Muslim Community. *Islamic Culture* 58: 189-199.

¹² A témában írott legfrisebb tanulmánykötet: Moses, C.J.J. Müller, Tobias, Taleb, Adela (eds). *Rethinking Islam and Space in Europe: The Politics of Race, Time and Secularism*, 2022 Routledge

A kibocsátó országok határokon átívelő kulturális, politikai és társadalmi terjeszkedése látható, ám fokozatos, és akkor éri el a célját, ha az átalakulás nem rövid idő alatt történik, hanem a város gazdasági vérkeringésébe ágyazottan. Ez a stratégia nem tarthat igényt arra, hogy rövid idő alatt átírja a város rendjét, és ez nem is áll érdekében. A lakosok számára az átalakulás jelei azonban egyértelműek. Az emberek azonban csak akkor tiltakoznak, ha észreveszik, hogy a terjeszkedésből ellenőrzés lesz, amikor azt érzékelik, hogy az egykor saját „elveszített területükön” már nem látják őket szívesen, hacsak nem fogadják el a tér új arcát és normáit. Ez nagymértékben aláássa a társadalmi kohéziót. Akik ezeken az érzékeny területeken vagy ezek határain élnek, az őshonos munkások és az alsó középosztály, azok tudatában vannak a rájuk leselkedő veszélyeknek – elítélik a lopást, a zajt, a koszt, a vandalizmust, a kábítószereket és a bandákat. Megpróbálnak leválni a bevándorlók lakta szomszédságról, más iskolákat és szórakozóhelyeket választanak annak érdekében, hogy elkerüljék a társadalmi interakciókat.¹³

A várostól való passzív függés, valamint a határokon átívelő jelleg miatt ezek a térségek egyre nehezebben vonzzák a helyi befektetőket. Jennifer Thompson beszámolója szerint „a L’Oréal 1976-ban áttette székhelyét a Párizs északi részén fekvő Clichy városrészbe. A 2005-ös zavargásokban sok olyan cég telephelye tönkrement, amelyek a Clichy-ben található L’Oréal partnerei voltak”.¹⁴ Viszont amikor a helyi befektetők már nem bíznak a perifériákban és elmennek onnan, a külföldiek megragadják a befektetés lehetőségét. 2011-ben Katar 50 millió euró értékben létrehozott alappal kezdett befektetéseket az ország bevándorlók lakta perifériáin, ami nagy visszhangot váltott ki Franciaországban.¹⁵

A vidék és a migráció

Mivel vidéken a mezőgazdaság dominál, a migránsok nem szívesen telepednek le ezeken a területeken, mert a munkalehetőségek és a bérezés szempontjából a mezőgazdaság nem vonzó ágazat számukra. Ráadásul mivel a mezőgazdaság szezonális, nem képes egész évben eltartani a nagycsaládosokat. Nyugat-Európában a mezőgazdaság nem dominált a gazdaságban, ezért a városi régiókon kívül nem alakultak ki migránssfalvak vagy közösségek. Ezenfelül a bevándorlók többsége maga is vidéki vagy félvárosi területekről

¹³ Zauberman, R. et al. 2013 Victimation et insécurité en Île-de-France. Une analyse géosociale. *Revue française de sociologie* 54 (1): 111-153, 140-141.

¹⁴ Investir En Banlieue 2012.

¹⁵ <https://www.lefigaro.fr/flash-eco/2011/12/09/97002-20111209FILWWW00464-un-fonds-qatari-pour-les-banlieues.php>

érkezik, és ki akar lépni a mezőgazdaságból, amelyet a kivándorló nemzetekben alacsonyrendű foglalkozásnak tekintenek, korlátozott jóléti kilátásokkal.

A multikulturális nagyvárosok és a befogadó országok vidéki, „óslakos” területei közötti megosztottság ennek a társadalmi-gazdasági jelenségnek az egyik nem szándékolt következménye. Amennyiben a helyi vidéki közösségek a helyi kultúrák köré építik saját identitásukat, ami segít a bevándorlás visszaszorításában, kulturális és politikai polarizációról beszélhetünk. Európában a vidéki területek többsége konzervatív és jobboldali. Ezzel szemben az erősen urbanizált területek, különösen a munkásosztály lakónegyedei jellemzően a baloldalt támogatják, és ragaszkodnak a szakszervezetekhez. Ez még több okot ad a bevándorlóknak arra, hogy a nagyvárosi régiókat előnyben részesítsék a vidékkel szemben. Bizonyos helyzetekben egy politikai komponens is hozzájárulhat a megosztottság kiszélesítéséhez. Ezt példázza, hogy a Finn Vidéki Pártból lett Finnek Pártja, a bevándorlást ellenző fő jobboldali párt Finnországban. Mindezeket figyelembe véve Európában megosztottságot lehet látni a városi területek – amelyeket a gazdag és középosztálybeli területeken a liberális pártok és értékek, munkások által lakott területeken pedig a baloldali pártok és szakszervezetek uralnak – és a vidéki területek között, amelyeket elsősorban a konzervatív pártok és a nemzeti-tradicionális értékek vezetnek.

Ugyanakkor vannak olyan migránsok, akik Spanyolország és Olaszország vidéki területein élnek, ahol kiterjedt mezőgazdasági tevékenység folyik. Az ok ebben az esetben is a gazdaság. A migránsokat, különösen az idényjellegű és illegális migránsokat azért hívták be, mert hiány volt a rendelkezésre álló óshonos munkaerőből.¹⁶ Spanyolország és Olaszország regionalizált bevándorlási politikát vezetett be annak érdekében, hogy vonzza a munkaerőt, enyhítse a vidéki területek demográfiai és gazdasági veszteségét, és jobban hasznosítsa a már meglévő infrastruktúrát és szolgáltatásokat.¹⁷

A mezőgazdaság nem tudja megváltoztatni a migráció mint városi jelenség uralkodó jellegét, mivel jelentős korlátokkal rendelkezik. 2018-ban Spanyolország 15192

¹⁶ Migrant seasonal workers in the European agricultural sector
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689347/EPRS_BRI\(2021\)689347_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/689347/EPRS_BRI(2021)689347_EN.pdf)

¹⁷ R. Dufty-Jones, Rural Economies in the ‘Age of Migration’: Perspectives from OECD Countries, p. 374. <https://compass.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/gec3.12130>

munkavállalót toborzott Marokkóból mezőgazdasági munkára, 2019-ben 14774-et, 2021-ben pedig 12824-et.¹⁸ Az időjárás és a munkaerő-kereslet ingadozása miatt sok marokkói bevándorló Spanyolországban munkanélkülivé válik, akik ezután a vidéki területekről a városokba vándorolnak, hogy éttermekben vagy az építőiparban dolgozzanak. Ráadásul a spanyolországi vidéki területek lakói olykor hevesen ellenzik a migránsok jelenlétét, amint azt a 2000-es El Ejido-zavargások is mutatják, amely annak nyomán robbant ki, hogy három spanyol állampolgárt marokkói mezőgazdasági munkások meggyilkoltak.¹⁹

Összefoglalás

A gazdasági ösztönzők (jövedelem, munkahelyek) és a városi szolgáltatások (közlekedés, egészségügy, oktatás) az Európába irányuló migráció elsődleges mozgatórugói. Ez a helyzet az 1950-es évekbeli vendégmunkáshullám kezdete óta tart. Az általános kép megosztottságot mutat a városi területek – amelyek fogékonyabbak az iparosodásra, a multikulturalizmusra, a liberalizmusra és a baloldalra – és a vidéki területek között, amelyek inkább a helyi kultúrák, a konzervatív értékek és a politikai pártok támogatói, ezért kevésbé vonzóak a bevándorlók számára. Ez annak ellenére igaz, hogy Spanyolországban és Olaszországban jelentős számú migráns telepedik le a vidéki területeken, hogy a mezőgazdaságban dolgozzon. „A metropolisz mindig is a pénzgazdaság helyszíne volt”, ahogy Georg Simmel állítja.²⁰ A pénzgazdaság biztosíthat munkahelyeket, jövedelmet és szolgáltatásokat, ugyanakkor káros hatással van a társadalmi kapcsolatokra, kultúrákra, értékekre és a mentális állapotra. A városi ethosz értékeli a kreativitást, a hálózatépítést és hangsúlyozza az egyéni gazdagodás lehetőségét.

¹⁸ <https://portailsudmaroc.com/actualite/21701/ce-que-lon-sait-du-recrutement-des-saisonniers-marocains-en-france-et->

¹⁹ <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/635092.stm>

²⁰ ‘The metropolis and the life of spirit’ by Georg Simmel: A new translation
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1468795X20980638>